

MIESTO AKO PRÍKLAD ROZVÍJANIA GEOGRAFICKÉHO MYSLENIA ŽIAKOV METÓDOU FLOW LEARNING NA PRÍKLADE VZDELÁVACIEHO CENTRA V NÁRODNOM PARKU DONAU-AUEN

Mária Nogová

Štátny pedagogický ústav, Pluhová 8,

830 00 Bratislava

maria.nogova@statpedu.sk

Abstrakt.

V príspevku je konkretizované jedno miesto ako geografický koncept v priestore, ktorý môžeme charakterizovať ako výnimočné miesto z hľadiska vzťahu ľudí k svojmu miestu, jeho záchrane pred zničením a starostlivosťou o neho. Obyvatelia si svoje miesto zachránili pred výstavbou vodnej elektrárne a priestor lužných lesov so svojim ekosystémom zachránili pre ďalšie generácie. Ich snaha je vyjadrená aj v značke regiónu, ktorým chcú ukázať, že im záleží nielen na ekonomickom rozvoji svojho priestoru, ale aj na záchrane miesta pre ďalšie generácie efektívnym vzdelávaním mladej generácie. Cieľom je viesť mladú generáciu k uvažovaniu o danom priestore, možnosti učiť sa a vnímať vzťahy a súvislosti medzi jednotlivými prvkami krajiny. V príspevku sa dotýkajú dve línie: jedna je charakteristikou miesta ako základného konceptu geografického vzdelávania. V tejto časti je miesto SchlossOrth vnímané ako miesto, ktoré si ľudia vybojovali v boji s vládou a lobistami a vybudovali národný park. Druhá línia sa venuje možnosti ako toto jedinečné miesto využiť na rozvíjanie geografického myslenia vo vzdelávaní spôsobom, ktorý zaujme žiakov, ktorých sociológovia označujú ako Generácia Z. Ako jednu z možností vzdelávania, ktorú sledujeme, je metóda flow learning, ktorá vychádza z teórie flow M. Csikszentmihályiho. Táto metóda je jednou z efektívnych metód ako priviesť ku geografii súčasnú generáciu Z, ktorá vyžaduje akčnosť a ukázať jej aké možnosti má dané miesto pre objavovanie, skúmanie a aktívne učenie sa. Donau-Auen a jeho centrum SchlossOrth je príkladom miesta, ktoré si buduje svoju značku a využíva ju aj v prospech vzdelávania mladej generácie. Spätná väzba škôl je na webových stránkach škôl.

Kľúčová slova: Miesto, priestor, región, vzťah ľudí k danému miestu, Generácia Z, geografické myslenie, flow learning.

1. Úvod

Rozvíjanie geografického myslenia vo vzdelávaní v spojení s miestom v Národnom parku Donau Auen nás priviedlo k uvažovaniu o mieste a jeho význame pre zachovanie krajiny pre budúce generácie, o možnostiach, ktoré dané miesto v krajine má z hľadiska ekonomického aj z hľadiska vzdelanostného. Národný park Donau-Auen vznikol ako priestor na záchranu lužných lesov a postupne sa vybudoval na priestor, ktorý je určený pre vzdelávanie žiakov, ale aj návštevníkov.

Toto miesto pre vzdelávanie je už niekoľko rokov budované s ohľadom na didaktické princípy vzdelávania generácie Z, ktorá vyžaduje iný prístup. Aktivity, ktoré je možné realizovať v zámku SchlossOrth a na priľahlom Zámockom ostrove umožňujú žiakom vnímať priestor lužných lesov v jeho vývoji a jednotlivé stanovišťa umožňujú objavovať, získavať nové informácie, využívať multimedialnú techniku a popritom je tu priestor pre žiakov aj na relax a pohyb. Paradoxne Národný park Donau-Auen vďačí za svoj vznik vodnej elektrárni. Tú mali postaviť v 80. rokoch neďaleko mesta Hainburg a za obeť jej mali padnúť jedinečné lužné lesy, ktoré sa nachádzajú na tomto území.

Zabrániť výstavbe elektrárne prišli v roku 1984 desiatky ochranárov prírody, dokonca tu niekoľko týždňov stanovali. Nakoniec sa rakúska vláda rozhodla preskúmať význam lužných lesov pre človeka a ekosystém. Elektráreň pri Hainburgu nepostavili a v roku 1996 vznikol Národný park Donau-Auen. Jeho vzdelávacie centrum je v zámku SchlossOrth v mestečku Orth an der Donau. V súčasnosti prebieha zmena celého priestoru lužných lesov tak, aby sa vrátila do svojej pôvodnej podoby. K tomu, aby si ľudia dokázali chrániť miesto a priestor je potrebné viesť ich k učeniu sa a vzťahu k danému miestu.

1.1 Miesto v priestore a vzťah ľudí k nemu

Koncepcia vzdelávacieho centra je modelom, ktorý môže byť príkladom aj pre nový národný park Podunajsko, ktorý sa pripravuje na Slovensku. Zároveň toto vzdelávacie centrum je využívané školami v Bratislave a blízkom okolí, pretože vzdialenosť od Bratislavy je 35 km, materiály sú v slovenčine a sprievodcovia v Národnom parku sú aj zo Slovenska.

Toto miesto predstaví viacero príbehov, ktoré rozprávajú o dejinách, sile vôle ľudí, ktorým nebolo ľahostajné, v akom prostredí žijú, o tom, ako si chránia svoj priestor a miesto v ktorom žijú pre ďalšie generácie. Je to miesto, ku ktorému majú ľudia vzťah. Priestor sa podľa Tuana (Vávra, 2010) stáva miestom, keď mu jedinci dávajú význam. S takým miestom sa jedinec stotožňuje, dáva mu meno a vníma ho oddelene od iných miest. Príklad ľudí, ktorí žili v tomto priestore a ich boj proti výstavbe elektrárne je dôkazom toho, že ľudia si uvedomujú význam miesta pre svoj ďalší rozvoj (*sence of place*). Pojmy región a miesto patria ku kľúčovým geografickým pojmom. Definícia regiónu býva rôzna, vnímanie geografie regiónu sa postupne mení. V procese konkurencie s cieľom zvýrazniť svoj potenciál mesta alebo obce sa do popredia v geografii dostáva ako dôležitý koncept miesta - *place*. Podľa Matloviča miesto je kardinálnym konceptom geografie (Matlovič, Matlovičová, 2015, s. 8)

Viaceri autori na základe myšlienky Tuanovej topofilie (1979) si uvedomujú, že svet je možné poznať cez miesta a to pomocou ľudskej percepcie a skúsenosti. Jeho koncept topofilie vyjadroval existenciu citového puta medzi človekom a miestom. Tento tvorí základ pre definíciu miesta. Tuan definuje miesto prostredníctvom komparácie s priestorom. Rozdiel medzi priestorom a miestom vidí v tom, že priestor je otvorenou arénou akcie a pohybu, ale miesto je prerušenie pohybu, zastavení sa a pripútání sa. Vzťah určitému miestu veľmi úzko súvisí s myšlienkou *genia loci*, ducha miesta. V tom je aj nová výzva pre vzdelávací proces, učiť o miestach a regiónoch cez vzťah obyvateľov k danému miestu. Tieto myšlienky priniesli oživenie konceptu *identita*, v geografii vo vzťahu k regiónu a miestu chápanom ako *sense of place*

1.1.1 Miesto v geografickom myslení

Geograficky myslieť znamená spôsob porozumenia svetu, odhalenie priestorových súvislostí medzi rôznymi miestami a mierkami. Každý jav a proces je zaradený v určitom kontexte. Byť zaradený do kontextu znamená byť prepojený so svojim okolím.

Geografia pracuje s viacerými priestorovými konceptmi, ktoré využíva ako nástroj kontextuálneho porozumenia javov, procesov a vzťahov v geografickej realite. **Gregory a Castree** vo svojom diele *Human Geography* rozlišujú tri základné priestorové koncepty humánnej geografie - priestor (space), miesto (place), mierka (scale), v rámci politickej geografie sa rozlišuje koncept teritórium, kultúrna a sociálna geografia pracuje s kontextom miesta, lokality, identity, ekonomická geografia sa zaoberá pojmami lokalizácia, globalizácia, priestor. Osobitnou kapitolou je percepcia miesta. Matlovič ukazuje pozíciu miesta v humánno-geografickom bádání. ShlossOrth a jeho činnosť je ukázkou toho, ako sa mení miesto, ak obyvatelia v danom priestore si uvedomujú jeho význam. Je to jedno z miest, ktoré môžu byť pre nás vzorom, ako sa dá táto oblasť využiť vo vzdelávaní, ale aj ukázať, že dobre pripravení žiaci budú mať záujem o ďalšie štúdium. Je to podnet k tomu, ako zrozumiteľným spôsobom prezentovať verejnosti spoločenský prínos aj geografie s cieľom stimulovať decíznu sféru k alokácii finančných prostriedkov aj na rozvoj vedy a spôsob ako pritiahnúť záujem talentovaných mladých ľudí o jej štúdium. (Matlovič, Matlovičová, 2012). Je aj úlohou školskej geografie aby dokázala, že má svoje miesto v praxi a pritiahla aj inštitúcie a peniaze, zvýšila si svoju značku a na druhej strane priviedla k štúdiu čoraz viac žiakov ako potenciálnych študentov a pracovníkov v prospech geografie. Ako uvádza Vávra (2010), ak je miesto spôsobom, ktorým sa jedinec pozerá, poznáva, chápe a interpretuje, tak má tento koncept miesta významné postavenie vo vzdelávaní

1.1.2 Miesto ako značka

Rakúšania si už v roku 1984 dali vypracovať dve analýzy, aby zistili, čo sa im oplatí viac. Vodohospodári vyrátali návratnosť priehrady a ochranári zisťovali medzi ľuďmi ochotu platiť vstupné v novom národnom parku. Bolo prekvapujúcim zistením, že ak by sa im len na 20 % naplnila očakávaná návštevnosť z prieskumov, národný park by zarábala pre spoločnosť viac ako vodné dielo. Tým sa stal miestom, môžeme označiť ako praktická aplikácia konceptu miesta v oblasti marketingu územia a ako nástroja regionálneho rozvoja. Vyhlásenie „Jeleň v Národnom parku Donau-Auen zarába Rakúšanom viac, ako keby tu bola priehrada“ je príkladom prezentácie miesta z hľadiska ekonomického charakteru. Aj keď tento marketingový ťah nebol celkom pravdivý, zanechal v návštevníkoch pocit výnimočnosti oblasti a podľa riaditeľa Centra, pritiahol do ShlossOrthu veľa návštevníkov. Národný park Donau-Auen bol slávnostne otvorený 27. októbra 1996. V roku 1997 získal park medzinárodné uznanie od Svetovej únie ochrany prírody IUCN. Toto uznanie je značkou kvality a udeľuje sa len územiám, ktoré si obzvlášť zasluhujú ochranu. Národný park je príspevková organizácia. Realizuje veľa akcií pre školy, pretože prepojenie teoretických a praktických vedomostí prinesie žiakom nový spôsob myslenia. Značka tejto oblasti vyjadruje slogan: vzácna príroda pre generácie a vystihuje cieľ Národného parku – zachovať a chrániť túto časť Zeme pre ďalšie generácie. Centrom školského vzdelávania v Národnom parku Donau-Auen je zámok SchlossOrth.

1.1.3 Miesto ako laboratórium pre vzdelávanie

Zámok SchlossOrth a Zámocký ostrov je miestom pre vzdelávanie. Ak vnímame Donau Auen ako dynamický priestor, zámok SchlossOrth je miesto, kde je možné sa v danom priestore zastaviť. Práve na tomto mieste je možné žiakov priviesť ku geografickému mysleniu. V rámci rozvíjania geografického myslenia žiakov ide o prepojenie miesta s prvkami lužného lesa, ich vzniku, zániku, práce s mapou, možnosť realizovať pokusy, využívať interaktívne zariadenia, sledovať život v rieke v unikátnej pozorovateľni pod vodnou hladinou v mŕtvom ramene, sledovať kolobeh života, poznávať stopy zvierat, využívať model rieky Dunaj, na ktorom si môžu stavať žiaci priehradu, vidieť proces naplavovania piesku pri toku, pozorovať korytnačky. Pozorovanie a objavovanie je hlavnou zložkou vzdelávania v tomto prírodnom laboratóriu. Zahŕňa komplex ekosystémov, ktoré vykazujú veľkú rozmanitosť vzácnych životných prostredí ohrozených druhov rastlín a živočíchov. Krajina je výrazne formovaná silou Dunaja, ktorý pravidelne zaplavuje lužný les a tieto záplavy majú výrazný vplyv na životný rytmus vodného lesa. Lužné lesy sú prirodzeným záchytným priestorom pre záplavy. Tok Dunaja tu vytvára vedľajšie a mŕtve ramená, štrkoviská a ostrovy, ktoré bývajú veľmi rýchlo osídlené rozmanitými rastlinami a zvieratami špeciálne viazanými na takéto životné podmienky.

1.1.4 Rozvíjanie geografického myslenia u žiakov flow learningom

Zrod geografického myslenia je úzko spätý práve s miestom. Už z tejto stručnej charakteristiky je zrejmé, že geografia študuje kvalitatívne mimoriadne rôznorodé veci, javy a procesy, ktoré sú predmetom záujmu iných vedných disciplín. Miesto v geografickom priestore môžeme vyznačiť ako územie v zámku a zámockom parku na ostrove. V tomto kontextu je pre ňu charakteristické „aktívne, konštruktívne, samostatné, motivované a celostné; učenie bez tlaku na dosahované výsledky ktoré sa odohráva v spoločenstve učiacich sa jedincov, ktorí začínajú byť nezávislí na vyučujúcom - vzdelávajú sa pre situácie každodenného života Táto nová kultúra vyučovania a učenia sa nachádza svoj teoretický základ v teóriách pedagogického a psychologického konštruktivismu.

Samostatné učenie sa žiakov, zavádzanie autentických učebných úloh vyžadujúcich transfer naučeného do nových kontextov, generatívne riešenie problémov, verbalizácia procesov riešenia úloh, podpora metakognitívnych procesov vyžaduje náročnejšie myslenie, označované aj ako situované učenie (situated learning). Teória situovaného učenia uprednostňuje učenie, ktoré má aj teoreticky obsah a zároveň je aplikované v konkrétnom priestore. Cieľom je, aby žiaci nedisponovali len kontextovo ohraničenými vedomosťami, ale aby boli schopní tieto vedomosti využívať v konkrétnych situáciách, do ktorých sa dostanú alebo s ktorými sú konfrontovaní. Napr. v Zámockom parku téma kolobeh života, vždy nové mŕtve zviera, na ktorom sa žiaci učia, ako sa aj mŕtve zviera stáva súčasťou prírody. Vávra (2010) uvádza v článku príklad ako rozvíjajú geografické myslenie študentov Libereckej fakulty. SchlossOrth je miesto pre rozvíjanie geografického myslenia žiakov základných a stredných škôl. Schloss Orth je vzdialený 35 km od Bratislavy a preto je to miesto, kam prichádzajú žiaci z Bratislavy a okolia študovať prírodu a vzťahy medzi zložkami prírody.

Ale nestačí sa venovať len vzdelávaciemu obsahu. M. Csizsentmihály (2015, s159) uvádza: „Dobré veci v živote neprichádzajú len prostredníctvom zmyslov. Niektoré najvzrušujúcejšie prežívania sa vytvárajú vnútri mysle, a sú skôr výzvami pre našu schopnosť myslieť, než využívaním schopnosti zmyslov“. Súhlasíme s jeho teóriou, že ak sa dá najlepšie niečo naučiť, tak najprirodzenejší spôsob je rozhodnúť sa, aká téma človeka naozaj zaujíma a potom začne venovať pozornosť kľúčovým faktom vo vybranej oblasti. S pochopením témy príde aj poznanie toho, čo za zapamätanie stojí a čo nie.

Filozofia a veda boli vynájdené preto, lebo myslenie prináša radosť. Veľkých mysliteľov vždy motivovala radosť z myslenia viac ako materiálne odmeny, objavovanie nových vedeckých myšlienok poháňa radosť, ktorú človek získava nového spôsobu na opísanie reality.

Stav mysle, v ktorom sa človek dokáže najviac naučiť, nazval stav flow. Myšlienku flow Csikszentmihályho pre školy rozpracoval Joseph Cornell (2012) do tzv. metódy flow learning, ktorý sa skladá zo 4 fáz. Pre učenie sa v SchlossOrthe uvedené 4 fázy sme rozpracovali do nasledujúcich častí.

Fáza 1. Prebudenie nadšenia, vychádza z túžby objavovať. V súlade s novými poznatkami psychológie a neurodidaktiky vychádzame z hlavného konceptu zážitkového učenia. Zážitok – priestor v zámku Orth, Zámocký ostrov, stanovišťa, ekosystém, prepojenie jeho jednotlivých častí, pozorovanie jednotlivých prvkov – lužné lesy, ich rastlinstvo a živočíšstvo a ich vzájomné súvislosti. Ako prvý zážitok získavajú žiaci možnosť realizácie v barokovom divadle pri tvorbe lužného lesa.

Fáza 2. Zameranie pozornosti – v množstve informácií žiakov niektorá vec zaujme, ktorej sa budú žiaci chcieť viac venovať. Okrem zámku Orth pre zameranie pozornosti je vhodný Zámocký ostrov so 17 stanovišťami: korytnačka močiarna, hniezdo bocianov, užovky, mŕtve drevo, zrašelinovatené drevo, hmyzí hotel, stopy zvierat, model rieky Dunaj, rastliny práve kvitnúce, pozorovanie vývojových štádií žiab, pozorovateľňa pod vodou, ortofotomapa, interaktívny program o vzniku Európy. V tejto časti si žiaci vyberú, čomu sa chcú hlbšie venovať.

Fáza 3. Priame prežívanie Ľudia sa najlepšie učia vlastným objavovaním. K tomu majú možnosť byť súčasťou hry o vzniku lužných lesov, na interaktívnej tabuli vidieť rieku Dunaj a jej činnosť, pozorovať biotop lužných lesov, čo všetko žije v mŕtvom ramene rieky Dunaj. Analýza a syntéza poznatkov biotop lužného lesa Pozorovanie života vo vode – podvodné laboratórium Objavovanie života vo vode – rastliny, živočíchy, korytnačka, hľadanie miesta na mape na interaktívnej ortofotomape.

Fáza 4. Zdieľanie inšpirácie Pri postupnom zameriavaní si začíname viac uvedomovať, čo vidíme, počujeme, hmatáme, cítime a prijímame intuíciou. Súčasťou tejto fázy je reflexia žiakov. Efektívnosť takéhoto spôsobu vyučovania si overujeme okrem iného aj analýzou webových stránok, ktoré svojim vyjadrením dávajú spätnú väzbu.

2. Závery

Na základe niekoľkoročného sledovania práce so žiakmi a učiteľmi v danom priestore, rozhovormi s učiteľmi, sledovania webových stránok škôl, ktoré dané miesto navštívili môžeme konštatovať, že SchlossOrth so Zámockým parkom je ukážka miesta, ktoré umožňuje žiakom uvažovať o vzájomných vzťahoch a prepojeniach v danom priestore a danej mierke. Príklad z webovej stránky: „Vo štvrtok 21.5.2015 sa zúčastnili žiaci 5.ročníka exkurzie NÁRODNÝM PARKOM DONAU-AUEN v neďalekom Orth an der Donau v Rakúsku.

Napriek nepriaznivej predpovedi počasia sa výlet vydaril a deti mali možnosť si pozrieť multimediálnu expozíciu o živote v lužnom lese na zámku a pozorovať viacero živočíchov na zámockom ostrove. Nazreli sme aj do hniezda sokola myšiara, dozvedeli sme sa zaujímavosti zo života bocianov na tomto zámku a tiež sme navštívili podvodnú pozorovateľňu, kde nás zaujali najmä plávajúca šťuka, jeseter či plotice a tiež ich živá potrava – dafnie a cyklopy.

Na brehu sme spoznávali brehovú a vodnú rastlinu, do sieťok sme chytili vodomerky a korčuliarky a pozorovali sme korytnačky močiarne.

Vzt'ah žiakov k danému miestu sa tvorí na základe vnímania vzťahu obyvateľov k danému regiónu. Priestor Donau-Auen, je ukázkou toho, ako sa dá vybudovať miesto, ktoré si vydobyli obyvatelia daného regiónu, pretvorili ho na miesto, ktoré sa stáva významným hráčom v regióne Dolného Rakúska, dokáže si zarobiť na seba. Budovanie svojej značky má založené okrem ekonomického prínosu aj na prínose v oblasti vzdelávania, pretože vzdelávanie považuje za dôležité pre ďalší ekonomický rozvoj a budovanie značky. Miesto na vzdelávanie je vybudované s cieľom rozvoja geografického myslenia, vnímania vzájomných vzťahov medzi jednotlivými prvkami krajiny. Metóda flow learning vychádzajúca z teórie Csikszentmihályiho je vhodná pre rozvíjanie geografického myslenia a uvažovania o danom mieste. O pozitívnom marketingu hovoria aj webové stránky škôl zo Slovenska, ktoré pravidelne svoje vzdelávanie prevádzajú v teréne, konkrétne v Národnom parku Donau-Auen.

Literatúra

ADAMSON A. P. (2011): *Jednoducho značka*. Eastone Books. Bratislava. 240 s.

CORNELL, J. (2012): *Objevujeme přírodu.. Učení hrou prožitkem*. Portál. Praha. 144 s.

CSIKSZENTMIHÁLYI, M. (2015): *Flow*. Vydavateľstvo Citadela. Bratislava. 328 s.

FU, Y., T. (1979): Space and place: Humanistic perspectives In: Gale, S. Olsson G (eds). *Philosophy in Geography*. [Online]. Dostupné online:
http://apcg.uoregon.edu/amarcus/geog620/Readings/Tuan_1979_space-place.pdf

GREGORY, D., CASTREE N.: *Human Geography*. [Online]. Dostupné z
https://www.research.manchester.ac.uk/portal/files/32551988/FULL_TEXT.PDF
http://www.zsfandlyho.sk/blog13/?jwid=jw1&bid=blog13&wid=jw1_comp_BlogModule_0&g=comp_BlogModule_0&bid=blog13&aid=9

MATLOVIČ R., MATLOVIČOVÁ, K. (2007): Koncept miesta vo vývoji geografického myslenia. *In Sborník příspěvku y XXI. Sjezdu České geografické společnosti České Budějovic. 2006.* s. 1-10

MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ K. (2015): *Geografické myslenie*. Prešovská univerzita. Fakulta prírodných a humanitných vied. Prešov. 321 s.

MATLOVIČOVÁ, K. (2012): Spoločenská relevancia a budovanie značky geografie. *Geografie, 117, č. 1, s. 33-51*

OLLINS, W. (2016): *Brand New. Nová podoba značek*. Nakladatelství Slovart s.r.o. Praha, 200 s.

VÁVRA, J. (2010): Jedinec a miesto, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa. *Geografie. Rok 2010. číslo 4, ročník 115.* s. 461-478

VÁVRA J. (2012): Geografické myšlení v českém geografickém vzdělávání AKU *Příspěvek přednesený na 4. workshopu geografického vzdělávání v Liberci, 17. ledna 2012.* s. 1-9